

KRING DET BRITTISKA UNDERHUSVALET

Av docenten NILS ANDRÉN

DET brittiska underhusvalet i februari detta år är i många hänseenden anmärkningsvärt. Nomineringarna visade att valstriden skulle bli hård. Kandidatantalet, 1 868, var det största som någonsin ställts upp vid ett underhusval. Antalet valkretsar, i vilka blott en kandidat nominerades («uncontested constituencies»), var mindre än vid något föregående val. Blott två Ulsterunionister (konservativa anhängare av unionen mellan Storbritannien och Norra Irland) kunde redan efter nomineringsdagen den 13 februari betrakta sig som ledamöter av det nya underhuset.

Som jämförelse kan nämnas, att antalet kandidater vid 1945 års val var 1 679 och att tre av dessa valdes utan motståndare. Men samtidigt som kandidatantalet sålunda var mycket lägre än i år, var antalet mandat, som skulle besättas, större. Medan vid årets februarival 625 platser skulle fyllas var motsvarande antal 1945 icke mindre än 640. Det tidigare största antal kandidater som uppställdes vid ett underhusval är 1 772 (1929). Antalet »uncontested seats» uppgick då till sju. Liksom i år berodde det stora kandidatantalet 1929 på att liberalerna utvecklade stor aktivitet och förde fram icke mindre än 512 kandidater, en kraftansträngning som de sedan dess aldrig lyckats upprepa.

Labour ställde vid årets val upp 617 kandidater. Blott i sju hoppöst konservativa valkretsar på Norra Irland och i talmannens valkrets (Hexham i Northumberland) avstod regeringspartiet från att delta i valstriden. De rent konservativa kandidaterna var 568, men till deras antal bör egentligen också läggas 53 kandidater, som uppträdde under skiftande beteckningar såsom »Conservative and Liberal», »Conservative and National Liberal», »National Liberal and Conservative» och »Liberal and Conservative». Av de 53 kandidaterna hade blott 14 nationalliberaler en egen, från de konservativas skild partiorganisation bakom sig. Samtliga 621 kandi-

dater kan betraktas som ett enda konservativt block. I en av de valkretsar i vilka de konservativa icke förde fram kandidater ställde — utan framgång — en oberoende kandidat upp, som sedan 1945 avfallit från Labour. En annan kandidat, som icke bekämpades av de konservativa, var talmannen, vilken icke hade någon officiell partikandidat emot sig. År 1945 hade han ställt upp såsom konservativ kandidat men i år valde han att beteckna sig partilös.

Liberalerna gjorde i år ett nytt stort upplagt försök att återerövra sin gamla ställning i brittisk politik. De ställde upp 475 kandidater och koncentrerade sig särskilt på de engelska stadsvalkretsarna (»London Boroughs» och »English Boroughs»). Också kommunisterna gjorde betydande ansträngningar för att stärka sina positioner och förde fram 100 kandidater, vilket var nära fem gånger så många som 1945. Bland övriga kandidater märktes fem ur Labour vid skilda tidpunkter utstötta parlamentsledamöter, som nu gick under beteckningen »Labour Independent», walesiska och irländska nationalister och republikaner samt skotska nationalister.

*

När valresultatet den 10 mars förelåg fullt klart, hade Labour fått 315 mandat, liberalerna nio och de konservativa 298. De återstående tre mandaten fördelades på talmannen och två irländska nationalister. Labours tidigare majoritet, som gav partiet 152 mandats övervikt över varje annan kombination, har sålunda åtminstone på papperet minskats till fem. I själva verket är den något större, eftersom varken liberaler eller irländska nationalister kan räknas till regeringspartiets ovillkorliga motståndare och i varje fall icke till de konservativas obetingade anhängare. Dessutom måste talmannen borträknas.

Den i mandathänseende väldiga tillbakagången för Labour motsvaras icke av någon större förändring i dess procentuella andel i valmanskåren sedan 1945 års val. Mot 48,5 procent vid det första efterkrigsvalet svarar vid årets februarival något mer än 46 procent. Det ligger som bekant i majoritetsvals-systemets natur att små förskjutningar i valmanskåren ger mycket stora utslag vid mandatfördelningen. Samma företeelse kan belysas av de konservativas stora frammarsch. Det konservativa blockets mandatökning uppgår till 85, men den procentuella andelen i valmanskåren har icke stigit mer än omkring tre och en halv procent till 43,5 procent. Liberalerna har förlorat två av sina 11 (12 om ett mandat i de nu

avskaffade universitetsvalkretsarna medräknas) mandat i det gamla underhuset. Deras procentuella andel i valmanskåren är praktiskt taget oförändrad. Den var 1945 9,0 procent och blev i år 9,1 procent. I själva verket innebär dock årets något större siffra en tillbakagång, ty liberalerna ställde i år upp 78 kandidater mer än 1945. Partiet skulle, om valsättet varit proportionellt (och om hela landet varit en enda valkrets), ha fått mellan 50 och 60 mandat och därmed ha blivit allsmäktig vågmästare i det nuvarande underhuset. Dess öde har än en gång demonstrerat de små partiernas hopplösa situation under det brittiska valsystemet, och det är därför inte förvånande, att de liberala är de främsta protagonisterna i Storbritannien för en övergång till något slag av proportionell representation. Kommunisternas motgångar blev ännu större än liberalernas. År 1945 hade de fått två av 21 uppställda kandidater valda (i Mile End, en numera försvunnen valkrets i östra London, och i West Fife i norra Skottland) och erhållit nära en halv procent av de avgivna rösterna. Vid årets val blev samtliga kandidater utslagna, och andelen i elektoratet sjönk trots det stora antalet uppställda kandidater till 0,3 procent.

De anförda röstprocentsiffrorna från 1945 och 1950 års val synes vara väl jämförbara. Antalet valkretsar, i vilka endast en kandidat uppställdes, var såsom redan nämnt vid det förra tillfället tre och vid det senare två. Av dessa kretsar var en »uncontested» vid båda tillfällena (Armagh, Norra Irland). Den andra valkrets, som icke var omstridd vid årets val (Antrim North, Norra Irland), tillhörde 1945 dubbelvalkretsen Antrim, som numera delats. I denna valkrets ställde blott en labourkandidat upp mot två tories. I själva verket uppgav Labour sålunda även i denna valkrets år 1945 ett mandat utan strid till de konservativa, trots att det i valstatistiken icke redovisats som obestridd. De två övriga valkretsar som 1945 besattes utan valstrid var säkra Labourkretsar (Scotland-valkretsen i Liverpool och Rhondda West i Wales). I de vid båda valtillfällena obestridda kretsarna fick Labour 1950 icke fullt 45 000 röster mer än 1945. De konservativas röstvinst var 1 632.

Denna skillnad i röstutfallet inom de icke omstridda valkretsarna motsvarar föga mer än en tiondels procent av samtliga avgivna röster. Den spelar därför ingen praktisk roll. En annan faktor som kan försvåra en mycket exakt jämförelse mellan valutfallen 1945 och 1950 är att den dubbla rösträtten avskaffats mellan de båda valen. Genom Representation of the People Act, 1948, berövades universitetet sin speciella representation, och dessutom för-

lorade sådana personer som har lokaler för yrkesverksamhet i annan valkrets än den där de bor, rätten att rösta i högst två kretsar. Universitetsrösterna spelar i detta sammanhang ingen roll, ty de har borträknats från 1945 års siffror vid den här gjorda jämförelsen. »The business premise votes» redovisas däremot icke i tillgänglig statistik på ett sådant sätt att de kan fråndragas den totala röstsumman. Men antalet sådana dubbelröster var icke särskilt betydande och torde icke spela någon större roll för den jämförelse som här gjorts.

Vid 1945 års val lyckades också några andra småpartier än liberaler och kommunister erövra enstaka mandat. Av dessa återstår blott de irländska nationalisterna, som med något reducerad majoritet behållit de katolikdominerade Ulsterkretsarna Fermanagh och Tyrone. Det oberoende arbetarpartiet (Independent Labour Party), som efter sin brytning med Labour 1931—32 gick fram med egna kandidater, fick 1945 tre av fem kandidater valda, samtliga i Glasgow. Under den sista parlamentsperioden försvann partiet helt ur underhuset; ett mandat förlorades vid ett fyllnadsval 1948, och partiets två återstående underhusledamöter inträdde i Labour Party. Vid årets val uppställdes inga kandidater under beteckningen det oberoende arbetarpartiet. Också det lilla, under kriget bildade partiet Common Wealth, som 1945 fick en av 23 uppställda kandidater invald, har uppgått i arbetarpartiet. Common Wealths grundare och ledare, sir Richard Acland, blev 1945 utslagen men invaldes 1947 som labourkandidat vid ett fyllnadsval i Gravesend, och även den ende 1945 invalde representanten för partiet har gått över till Labour.

Årets val uppvisar en påtaglig koncentration till de stora partierna. Labour har sugit upp de röster som tidigare tillföll socialistiska smågrupper och kommunisterna har gått tillbaka. Liberalerna har trots stora ansträngningar icke lyckats attrahera nya väljare. I stället har uppenbarligen sådana röster som 1945 gick till liberalerna i viss utsträckning tillfallit de båda stora partierna. Det konservativa partiets stödgrupp National Liberals har också minskat i styrka. Tendensen till koncentration bestyrkes också av de politiska vildarnas försvinnande. Efter 1945 års val betecknades alltjämt 14 ledamöter som »independents». Hälften av dessa representerade de nu avskaffade universitetsvalkretsarna. Efter februarivalet återstår blott en vilde, nämligen talmannen, vilken dock icke kan jämföras med de 14 oberoende ledamöterna i föregående underhus. Såsom talman var han nämligen lika partilös

1945 som 1950, trots att han vid det förra tillfället gick under konservativ partibeteckning.

Valets påtagligaste tendens är förskjutningen från vänster till höger. Den har tagit sig uttryck inte bara i de konservativas frammarsch utan även i kommunisternas tillbakagång och utplånande ur underhuset och i de misslyckade försök att behålla sina mandat som gjordes av de under de sista åren ur Labourpartiet utstötta »rebellerna» (Hutchinson, Pritt, Platt-Mills, Zilliacus och Solley). Dessa blev samtliga besegrade av partitrogna labourkandidater.

*

Vad som anförts visar endast den partipolitiska förskjutningens omfattning och karaktär i hela landet betraktat som en enhet. En undersökning av förändringarnas storlek i olika delar av landet möter större svårigheter. Vid en jämförelse av detta slag mellan valresultaten 1945 och 1950 är det nämligen omöjligt eller olämpligt att använda sig av sedvanliga valstatistiska indelningar. Valkretsarnas utsträckning har nämligen undergått avsevärda förändringar. Av 1945 års valkretsar återstår endast 80 i orubbat skick. Av dessa är 51 engelska, 10 walesiska, 14 skotska och fem irländska.

De genomgripande förändringarna i valkretsarna har gjort också en annan sedvanlig valstatistisk indelning mindre användbar — åtminstone när det gäller de engelska valkretsarna — som stomme för en jämförelse mellan de båda efterkrigsvalen. Förändringarna i denna indelning, som delar upp landet i stads- och landsbygdsvalkretsar inom de historiskt givna huvudområdena, framgår av tabell 1. Tilläggas må samtidigt, att denna indelning naturligtvis måste betraktas som alltför schematisk för en mera nyanserad undersökning av förskjutningarnas omfattning i olika delar av landet.

Den förändrade valkretsindelningen kom till stånd genom Representation of the People Act, 1948. Som exempel på orättvisorna i den 1945 följda indelningen kan nämnas, att landets minsta valkrets (Southwark i London) hade 14 055 väljare i sin röstlängd medan den största (Renfrew i Skottland) hade 116 962. Båda valde en underhusledamot. Vid 1945 års val uppgick valmanskåren i icke mindre än 134 kretsar ej ens till 40 000 medan 97 valkretsar hade över 70 000 väljare. I 51 valkretsar understeg elektoratet 30 000 och i 43 översteg det 80 000. Särskilt London var påtagligt överrepresenterat. Inte mindre än 11 av de 13 enmansvalkretsar, vilkas elektorat

Tabell 1.

Valkretsarnas fördelning 1945 och 1950.

Valkretsgrupp	Antal mandat		Skillnad
	1945	1950	
London Boroughs	62	43	-19
English Boroughs	216	248	+32
English Counties	232	215	-17
Welsh Boroughs	11	10	-1
Welsh Counties	24	26	+2
Scottish Burghs	33	32	-1
Scottish Counties	38	39	+1
Northern Ireland	12	12	—
Universities	12	—	-12
Summa	640	625	-15

understeg 20 000, låg inom London. Av dessa tillföll 10 Labour och en de konservativa. Omfördelningen av mandatet har lett till att de små valkretsarnas antal starkt reducerats. Ingen Londonkrets vid årets val hade mindre än 40 722 väljare. Denna omständighet har varit en väsentligt bidragande orsak till de konservativas stora procentuella mandatvinst i Londonområdet. Trots att Londonmandaten nu minskat med 19, behöll partiet vid årets val 12 av sina 13 mandat från år 1945. Också överrepresentationen i flertalet återstående valkretsgrupper var påtagligt förmånlig för Labour. Trots de konservativa förlusterna i form av citymandaten, den avskaffade rösträtten för affärslägenhetsinnehavare och universitetsrepresentationens försvinnande ansågs redan före valet, att enbart ändringen i valkretsindelningen skulle ge de konservativa mellan 20 och 30 nya mandat i hela landet.

Skillnaderna mellan valkretsarna har genom 1948 års reform till stor del utjämnats. Principen vid fastställandet av de nya valkretsarnas gränser har varit, att en kvot av 60 000 väljare skall utse en underhusledamot. I själva verket är dock genomsnittsvalkretsens väljarantal 54 740. Kvoten har frångåtts, då så blivit nödvändigt för att icke splittra redan existerande kommunala enheter. Av de 625 valkretsarna har 449 mellan 45 000 och 65 000 väljare. Variationerna uppåt och nedåt har avsevärt reducerats. Den största valkretsen har nu 79 087 väljare (Dartford vid Themsenmynningen) och den minsta 25 387 (Caithness and Sutherland, den nordligaste fastlandsvalkretsen i Skottland, som är en av de till ytvidden

största kretsarna i landet). Antalet »små» valkretsar (med mindre än 45 000 väljare) är nu 87, antalet »stora» (över 65 000 väljare) 89. En granskning av mandatfördelningen inom dessa båda valkrets-kategorier visar, att indelningen numera är rättvisare än tidigare också ur partisynpunkt. Av de 87 kretsarna i den mindre gruppen fick regeringspartiet 39 och de konservativa 42. Av de »stora» valkretsarna erövrade de konservativa 46 och Labour 41. Mest gynnat av de bestående små valkretsarna blev det av majoritetsvalen i övrigt mest missgynnade partiet, det liberala. Av dess nio mandat erövrades fyra i valkretsar med mindre än 40 000 väljare, och genomsnittet för samtliga liberala kretsar låg endast obetydligt över detta antal.

En mera detaljerad jämförelse mellan valutgången 1945 och 1950 i olika delar av Storbritannien skulle naturligtvis kunna grundas på den historiska grevskapsindelningen. Det skulle dock vara förbundet med åtskilliga nackdelar att använda en dylik princip. Landet bleve uppdelat i ett alltför stort antal områden (över 80) och det bleve en indelning utan hänsyn till ekonomisk och social struktur. Följande komparativa översikt bygger därför i stället på en indelning, som tillämpats av tidskriften *The Economist* (4/3 1950) i en preliminär valkommentar. Enligt denna sammanförs valkretsarna i grupper med i stort sett ehuru naturligtvis ingalunda i detalj likartad social och ekonomisk struktur. Indelningen åskådliggöres av vidstående karta och framgår även av tabell 2, som samtidigt anger förändringarna i mandat från 1945 till 1950.

Inte heller denna indelningsgrund är helt idealisk såsom framgår av skillnaden i mandattilldelning vid de två valtillfällena. Men skillnaderna blir mindre än vid den grövre indelningen enligt tabell 1, och dessutom tillåter denna indelning en analys av förskjutningarna inom landets olika delar.

De konservativas i röstprocent räknat starkaste fäste är Norra Irland, det enda område i vilket partiet enligt den här använda indelningen erhållit mer än 60 procent (62,7) av de avgivna rösterna. Det är samtidigt det enda område, i vilket Labour icke är dess huvudmotståndare. Dessa utgöras i stället av de separatistiska irländska nationalisterna. Inom Storbritannien i ordets egentliga bemärkelse (England, Wales och Skottland) är de konservativa starkast inom de landsbygdsbetonade områdena i södra och mellersta England. Partiet fick absolut majoritet av de avgivna rösterna i Southern Home Counties, d. v. s. grevskapen söder om London (55,1 procent), Mid-Southern England (51 procent) samt i York-

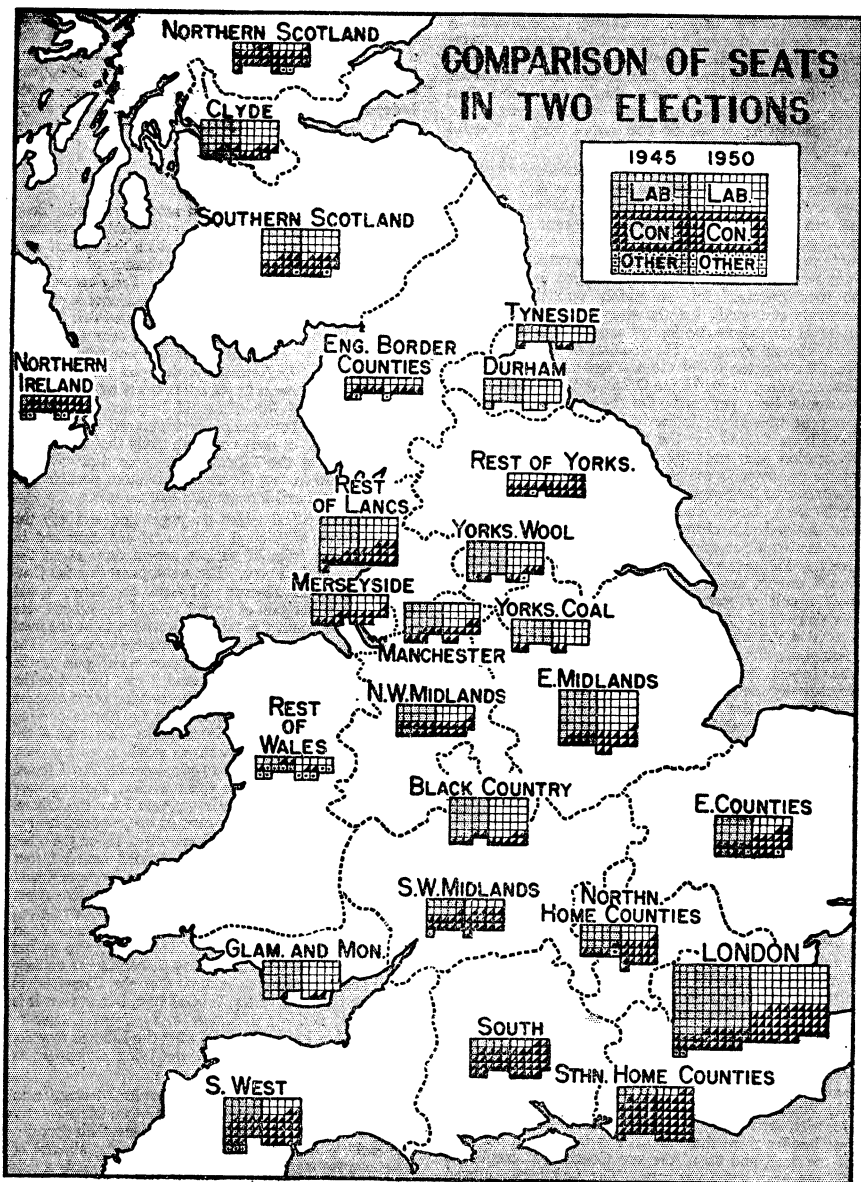
Tabell 2.

Valkretsarnas fördelning 1945 och 1950 enligt »The Economists» indelning.

(De nu avskaffade 12 universitetsmandaten är icke medtagna i 1945 års kolumn.)

Område	Antal mandat		Skillnad
	1945	1950	
Greater London.....	111	96	- 15
Northern Home Counties.....	20	26	+ 6
Southern Home Counties.....	31	35	+ 4
Mid-Southern England.....	22	24	+ 2
South-West England.....	31	30	- 1
Eastern Counties.....	25	24	- 1
South-West Midlands.....	21	21	—
Black Country.....	28	30	+ 2
North-West Midlands.....	20	19	- 1
East Midlands.....	35	37	+ 2
Manchester and District.....	23	23	—
Merseyside.....	19	18	- 1
Rest of Lancashire.....	31	30	- 1
Yorkshire Woollen District.....	23	23	—
Yorkshire Coal and Steel District.....	17	17	—
Rest of Yorkshire.....	14	15	+ 1
Durham and Teeside.....	16	15	- 1
Tyneside.....	11	12	+ 1
English Border Counties.....	12	11	- 1
Glamorgan and Monmouth.....	23	23	—
Rest of Wales.....	12	13	+ 1
Clydeside.....	25	24	- 1
Southern Scotland.....	30	29	- 1
Northern Scotland.....	16	18	+ 2
Northern Ireland.....	12	12	—
Summa	628	625	- 3

shires landsbygdsområde (Rest of Yorkshire, 50,7 procent). Majoritet över Labour men icke absolut majoritet uppnåddes i Northern Home Counties, norr och öster om London, South-West England, Eastern Counties (norr om Northern Home Counties), South-West Midlands, Merseyside (Liverpool med omgivning) samt Southern och Northern Scotland. I dessa områden växlande partiets andel i de avgivna rösterna mellan 45 och 47,7 procent. De konservativas svagaste område ligger i Wales. I kolgruvområdet Glamorgan and Monmouth fick de endast 26,4 procent och i den återstående delen

Valresultatet 1945 och 1950. (Ur The Economist 4/3 1950.) (Ett labourmandat i Manchesterområdet efter 1950 års val saknas.)

av Wales, där borgerligheten alltjämt till icke ringa del röstar liberalt, 29,3 procent. Därnäst svagast ur konservativ synpunkt är de två engelska kolområdena Yorkshire Coal and Steel District

(30,6 procent) och Durham and Teeside (32,7 procent). I ytterligare tre områden, Black Country, East Midlands och Yorkshire Woollen District, fick partiet mindre än 40 procent av de avgivna rösterna.

De konservativas största röstvinst (7,9 procent) gjordes i deras näst svagaste område (Rest of Wales). Den närmast största procentuella frammarschen gjordes i Northern Scotland (6,9 procent), där partiet därmed återerövrade den relativa majoritet, som gick förlorad 1945. Men dessa röstvinster ledde icke till några motsvarande mandatvinster. Tvärtom förlorade partiet i vardera området ett mandat. Över fem procents frammarsch kunde de konservativa inregistrera också i Greater London (5,8 procent), Yorkshire Woollen District (5,5 procent) och Rest of Lancashire (5,3 procent). Röstminskning drabbade partiet blott i ett område, English Border Counties. Tillbakagången på 3,3 procent i detta område är dock endast skenbar; den beror på att talmannen, vilkens valkrets Hexham ligger i detta område, i år betecknat sig som vilde. Medräknas hans röster, utbytes förlusten i detta område mot en knapp vinst.

Men de konservativa har ännu inte på långt när samma styrka som vid 1935 års val, då de fick absolut majoritet i 17 av de 25 områdena enligt den här följda indelningen och relativ majoritet i fyra av de övriga.

Labour är naturligtvis starkast i utpräglade industri- och gruvområden. Partiet fick mer än 60 procent av rösterna i Glamorgan and Monmouth (66,5 procent), Yorkshire Coal and Steel District (66 procent), Durham and Teeside, där ju kolet också helt dominerar (60,1 procent). Absolut majoritet uppnåddes även i Black Country (Birmingham, ända till 1935 ett konservativt fäste, och Coventry med omnejd, 53,9 procent), East Midlands, som består av Nottinghamshire med angränsande grevskap (50,9 procent), Yorkshire Woollen District med yllestaden Bradford som centrum (50,2 procent), Tyneside, d. v. s. Newcastle-on-Tyne med kringliggande valkretsar (55,5 procent) och Clydeside (Glasgow med omnejd, 52 procent). Dessutom fick labour relativ majoritet i ytterligare sex områden, Greater London, North-West Midlands, Manchester and District, Rest of Lancashire, English Border Counties och Rest of Wales. I dessa områden växlade partiets andel i de avgivna rösterna mellan 48 och 42 procent.

Labours procentuellt sett största förluster har gjorts i Northern Scotland (5,9 procent), där valsystemets nyckfullhet dock gav partiet ett mandat mer än 1945, Greater London (5,3 procent), Tyneside (5,5 procent) och Northern Home Counties (5 procent). Samtidigt

ökades emellertid labours procentuella andel i rösterna i vissa områden. Vinsterna var störst i South-West Midlands (1,8 procent) och Rest of Wales (1,1 procent). Trots sina förluster är labourpartiet alltså nära åtta procent starkare än 1935, och det är i alla de 25 områdena starkare än efter det sista förkrigsvalet. Den sedan 1935 bevarade procentuella ökningen är störst i Black Country (15,8 procent) och uppgår till 10 procent eller mer i South-West England, Durham and Teeside, Glamorgan and Monmouth och Clyde samt Northern Ireland, där partiet 1935 icke ställde upp någon kandidat. Frammarschen sedan detta år är lägst i Lancashire (Manchester and District och Rest of Lancashire), där den inskränker sig till mellan fyra och fem procent.

De liberala har blott i två områden fått mer än 15 procent av de avgivna rösterna. De är starkast i Rest of Wales, där partiledaren Clement Davies själv har sin valkrets (Montgomery) och där partiets röstprocent är 27,1. Den är sålunda 2,2 procent mindre än de konservativas, varför liberalerna också i denna krets är det svagaste partiet. Men de liberala rösterna är i denna del av landet bättre samlade än de konservativa. Fem av de nio liberala mandaten kommer från detta område (i Wales' kolområde har däremot ingen liberal invalts), och det liberala partiet är sålunda till övervägande del ett walesiskt parti. Det synes leva på traditionen från Lloyd George, vilkens familj alltså är företrädd genom hans dotter lady Megan Lloyd George.

*

Bland de fördelar majoritetsvals-systemet anses medföra brukar särskilt två framhållas. Den ena är, att det främjar uppkomsten av ett tvåpartisystem därigenom att väljarna i varje valkrets ställs inför två klara alternativ — för eller mot regeringen. Den andra fördelen är, att det genom att gynna det starkaste partiet ökar möjligheterna att få till stånd en stark regering.

Alla brittiska val sedan trepartisystemet kulminerade vid 1924 års val visar, att majoritetsvals-systemet verkligen främjar tvåpartisystemet. Det svagaste av de tre partierna, det liberala, har nästan oavbrutet gått tillbaka, sedan Labour övertog den ena av de två huvudrollerna i brittisk politik. År 1929 fick det liberala partiet 59 mandat, år 1931 sjönk dess styrka till 32 mandat, fyra år senare till 21 mandat, vid det första efterkrigsvalet minskades den ytterligare till 12 mandat (här inräknas den universitetsvalkrets, som borträknats i den föregående översikten) och vid årets val behöll par-

tiet blott nio mandat. Priset i röster, uträknat genom att dela samtliga erhållna röster med antalet erövrade mandat, har blivit allt större. I hela landet avgavs 90 000 röster för varje erövrat liberalt mandat år 1929, 72 000 röster år 1931, 85 000 röster år 1935, 188 000 röster år 1945 och 291 000 röster vid årets val (alla siffror avrundade till närmaste tusental).

I regel har erfarenheten också bestyrkt uppfattningen, att majoritetsvals-systemet gynnat det starkaste partiet och därigenom främjat uppkomsten av starka regeringar. En jämförelse mellan regeringspartiernas procentuella andel i valmanskår och underhusmandat visar, att dessa alltid varit överrepresenterade och att de ofta varit mycket starkt överrepresenterade. Denna företeelse belyses i tabell 3.

Tabell 3.

Regeringspartiernas styrka i valmanskår och underhus 1918—1950.

År	Ministär efter valet	Procent av avgivna röster	Procent av underhusmandat	Skillnad (överrepresentation)
1918	Lloyd George (Kons.-lib.)	47,9	67,6	+ 19,7
1922	Bonar Law (Konservativ)	38,2	56,1	+ 17,9
1923	MacDonald I (Labour)	30,5	31,2	+ 0,7
1924	Baldwin II (Konservativ)	48,4	67,1	+ 18,7
1929	MacDonald II (Labour)	37,0	46,7	+ 9,7
1931	MacDonald III ("National")	65,7	90,0	+ 24,3
1935	Baldwin III ("Nat", eg. konservativ)	53,6	70,1	+ 16,5
1945	Attlee (Labour)	48,5	60,2	+ 11,7
1950	Attlee (Labour)	46,1	50,4	+ 4,3

Tabellen visar, att regeringspartiets överrepresentation i regel uppgått till mellan 10 och 20. Undantaget utgöres av underhusen efter valen 1923, 1929 och 1950. I de två förstnämnda fallen var orsaken uppenbarligen den, att regeringspartiet (båda gångerna Labour) befann sig i minoritet. Vid båda dessa val var de konservativa starkare i valmanskåren. År 1923 var Labour inte ens i underhuset det starkaste partiet. I båda fallen var de tre huvudpartierna relativt jämnstarka bland väljarna. Valresultaten 1923 och 1929 är sålunda icke jämförliga med de övriga, ty de berodde på att tvåpartisystemet försatts ur funktion.

Så kan icke sägas ha varit fallet vid årets val. Detta val utgör

därför ett klart undantag från regeln om det starkaste partiets stora överrepresentation. Visserligen är regeringspartiet alltjämt något överrepresenterat, men detsamma gäller om det konservativa blocket, som fick 43,5 procent av rösterna och 47,7 procent av mandaten.

Det ligger nära till hands att tillskriva liberalernas manstarka intervention vid kandidatnomineringen detta resultat, som givit Storbritannien dess svagaste ministär sedan minoritetsregeringarna under mellankrigsåren. Både de konservativa och Labour, som sett sig berövade en väntad seger, har också skjutit skulden för det olustiga valresultatet på det liberala partiet. Deras påstående verkar åtminstone skenbart riktigt, ty om liberalerna icke ställt upp i de valkretsar, där labourkandidater valts med en minoritet av samtliga avgivna röster och om de liberala rösterna i dessa kretsar i stället givits åt de konservativa, skulle detta parti erhållit ytterligare omkring 65 mandat. Partiställningen i underhuset skulle i så fall ha blivit 363 konservativa mot 250 labour. De konservativa skulle därmed ha förfogat över mer än hundra röster mer än samtliga övriga partier i underhuset.

Men det är ingalunda givet att samtliga liberala röster i ett sådant fall skulle gått till höger. Hade de i stället gått till vänster och stött Labour i alla valkretsar, i vilka de konservativa segrat med en minoritet av de avgivna rösterna, skulle Labour ha vunnit ett hundratal mandat och nu stått starkare än efter 1945 års segerval.

I själva verket är naturligtvis båda de antydde ytterligheterna orimliga. Visserligen skrämdes det liberala partiet av labourradikalernas socialiseringsiver, men de liberalas traditionella motvilja mot de konservativa odlas med stor målmedvetenhet inom det försvagade liberala partiet och får inte underskattas. Före valet brukade de liberala bemöta konservativa anklagelser för att splittra den borgerliga fronten med att framhålla, att partiet sög upp röster från både höger och vänster i ungefär samma utsträckning. Det förefaller dock sannolikt, att de konservativa skulle dragit en viss fördel av om liberalerna förhållit sig mer passiva än de gjorde. En sådan uppfattning bestyrkes av den iver med vilken Labours främste valmakare Herbert Morrison varnade liberalerna för att ta intryck av de konservativas appeller till antisocialistisk enhet. Om de konservativas nettovinst av liberala väljare uppgått till 30 procent, t. ex. därigenom att 55 procent av liberalerna röstat konservativt, 25 procent Labour och 20 procent avstått från att rösta,

skulle, enligt en av *The Economist* (3/4 1950) gjord beräkning de konservativa ha vunnit ytterligare 17 mandat. Därmed skulle de fått 315 mandat och blivit underhusets starkaste parti. Men deras majoritet skulle blivit lika knapp som den Labour erhöill vid valet. En sådan valutgång hade rimligen givit Storbritannien en konservativ regering, som dock skulle ha blivit svagare än den nuvarande ministären, då den emot sig fått en homogen labouropposition på 307 ledamöter.

De anförda siffrorna visar klart, att liberalernas uppträdande kan ha påverkat valutgången men också att det är osannolikt att en renodlad tvekamp mellan Labour och konservativa skulle givit någotdera partiet en så stor majoritet, som krävs för att ge underlag åt en stark parlamentarisk regering. Men det brittiska valsystemet verkar oftast på ett sätt som är svårt att förutse, och klokheten kräver därför den största försiktighet med varje mera kategoriskt omdöme. Blott så mycket kan sägas, att valet visar, att också det brittiska valsystemet även under skenbart relativt gynnsamma yttre förutsättningar kan leda till ett parlamentariskt död-läge, som sannolikt måste brytas genom en ny upplösning.
